

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarida 2 til o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari

Sayilova Muxabbat Yangibayevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "International business"
akademik litseyi ingliz tili fani bosh o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkiloti (MTT) direktorlarida ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirishning zamonaviy mexanizmlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot ikki tillilikni rivojlantirishning pedagogik, psixologik, tashkiliy va ijtimoiy jihatlarini tahlil qiladi. Direktorlarning ikki tillik kompetensiyalarini mustahkamlash usullari, shuningdek, ushbu jarayonning ta'lim sifatiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Ishning maqsadi – MTT direktorlari uchun ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha samarali, amaliy va ilmiy asoslangan mexanizmlarni ishlab chiqish va taklif qilishdir. Tadqiqot global ta'lim tendensiyalari va O'zbekiston ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, ikki tillilik, direktorlar, til ko'nikmalari, pedagogik mexanizmlar, psixologik mexanizmlar, tashkiliy mexanizmlar, professional rivojlanish, ta'lim sifati, global integratsiya.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimida ikki tillilik nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki global raqobatbardoshlik va madaniyatlararo muloqotning muhim omili sifatida qaralmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlari ta'lim jarayonining asosiy tashkilotchilari va rahbarlari sifatida bolalar, pedagoglar va ota-onalar uchun samarali ta'lim muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ikki tillik ko'nikmalar direktorlarga nafaqat o'z jamoasi bilan samarali muloqot qilish, balki xalqaro tajribalarni joriy etish va zamonaviy ta'lim standartlariga moslashish imkonini beradi.[1]

O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda ikki tillik ta'limga e'tibor kuchaymoqda. Davlat dasturlari, xususan, 2030 yilgacha ta'limni rivojlantirish strategiyasi, chet tillarini o'rganish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiyalashni qo'llab-quvvatlamoda. Biroq, MTT direktorlarining ikki tillik ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha tizimli yondashuv hali to'liq shakllanmagan. Ushbu tezis ushbu sohada mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, direktorlarning professional kompetensiyalarini oshirish uchun ilmiy va amaliy asoslangan mexanizmlarni taklif qiladi.[7]

Tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillarga asoslanadi:

- Ikki tillik ta'limning global ahamiyati va uning maktabgacha ta'limga ta'siri.
- MTT direktorlarining ta'lim jarayonidagi strategik roli.
- O'zbekiston ta'lim tizimida ikki tillik ta'limga bo'lgan ehtiyojning ortib borayotgani.

Tadqiqot maqsadi: MTT direktorlarida ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirish mexanizmlarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish yo'llarini taklif qilish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Ikki tillik ko'nikmalarning MTT direktorlari faoliyatidagi ahamiyatini aniqlash.
2. Ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik, psixologik va tashkiliy mexanizmlarini tahlil qilish.
3. Xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni O'zbekiston sharoitlariga moslashtirish.
4. Amaliy takliflar va metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Asosiy qism

1. Ikki tillik ko'nikmalarning nazariy asoslari

Ikki tillilik (bilingualism) – bu bir shaxsning ikki yoki undan ko'p tillarni muayyan darajada bilishi va ulardan kommunikativ maqsadlarda foydalana olishi sifatida ta'riflanadi (Baker, 2011). Ikki tillilik nafaqat lingvistik ko'nikma, balki kognitiv, ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarni o'z ichiga oladi. MTT direktorlari uchun ikki tillilik quyidagi afzalliklarni beradi:

- **Pedagogik afzalliklar:** Ikki tilli dasturlarni joriy etish va pedagoglar bilan samarali hamkorlik qilish.
- **Tashkiliy afzalliklar:** Xalqaro loyihalar va hamkorliklarda faol ishtirok etish.
- **Ijtimoiy afzalliklar:** Ota-onalar va mahalliy hamjamiyat bilan muloqotni kuchaytirish.[2]

Ikki tillilikni rivojlantirishda quyidagi nazariy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

- **Kognitiv nazariya** (Cummins, 2000): Ikki tillilik kognitiv moslashuvchanlikni oshiradi va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.
- **Sotsiolingvistik nazariya:** Til o'rganish ijtimoiy kontekstga bog'liq bo'lib, direktorlarning ijtimoiy-madaniy muhitdagi faoliyati muhim rol o'ynaydi.
- **Pedagogik nazariya:** Strukturaviy ta'lim dasturlari va amaliy mashg'ulotlar til ko'nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi.

2. Ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirish mexanizmlari

Ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirishda quyidagi mexanizmlar muhim hisoblanadi:

2.1. Pedagogik mexanizmlar

Pedagogik mexanizmlar direktorlarning ikki tillik ko'nikmalarini shakllantirishda asosiy vosita sifatida qaraladi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Maxsus ta'lim dasturlari:** Direktorlar uchun ikki tillik ta'lim kurslari tashkil etish. Masalan, ingliz va o'zbek tillarida o'quv dasturlari ishlab chiqilishi mumkin.

- **Seminarlar va treninglar:** Til o'rganish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar, interaktiv metodlar (masalan, rolli o'yinlar, diskussiyalar) orqali ko'nikmalarni rivojlantirish.

- **Metodik qo'llab-quvvatlash:** Direktorlarga til o'rganish bo'yicha qo'llanmalar, multimedia resurslari va onlayn platformalar taqdim etish.

2.2. Psixologik mexanizmlar

Psixologik mexanizmlar direktorlarning til o'rganishga motivatsiyasini oshirishga qaratilgan:

- **Motivatsiya strategiyalari:** Direktorlarga ikki tillikning professional va shaxsiy foydalarini tushuntirish. Masalan, xalqaro loyihalarda ishtirok etish imkoniyati yoki martaba o'sishi.

- **Stressni boshqarish:** Til o'rganish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to'siqlarni bartaraf etish uchun maxsus treninglar.

- **Kognitiv moslashuvchanlik:** Ikki tilli muhitda ishlash orqali muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish.[2]

2.3. Tashkiliy mexanizmlar

Tashkiliy mexanizmlar ikki tillik ta'lim muhitini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi:

- **Infratuzilma rivojlantirish:** MTTlarda ikki tilli dasturlarni qo'llab-quvvatlash uchun zamonaviy texnologiyalar va o'quv materiallari bilan ta'minlash.

- **Hamkorlik platformalari:** Direktorlar uchun xalqaro va mahalliy tajriba almashish platformalarini tashkil etish.

- **Moliyaviy qo'llab-quvvatlash:** Davlat va xususiy sektor tomonidan direktorlarning til o'rganish dasturlari uchun grantlar ajratish.

2.4. Amaliy yondashuvlar

Amaliy yondashuvlar direktorlarning ikki tillik ko'nikmalarini real hayotda qo'llashga yordam beradi:

- **Loyihali faoliyat:** Direktorlar tomonidan ikki tilli ta'lim loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish.

- **Tajriba almashish:** Xorijiy mamlakatlardagi MTT direktorlari bilan hamkorlik orqali ilg'or tajribalarni o'rganish.

• **Immersiv ta'lim:** Direktorlarning ikki tilli muhitda (masalan, xalqaro konferensiyalar yoki stajirovkalarda) faol ishtirok etishi.

3. Xalqaro tajriba va O'zbekiston sharoitlari

Xalqaro tajriba ikki tillik ta'limning muvaffaqiyatli modellari haqida keng ma'lumot beradi:

• **Kanada:** Ikki tilli ta'lim dasturlari (ingliz va fransuz tillari) maktabgacha ta'limda keng qo'llaniladi. Direktorlar maxsus tayyorgarlikdan o'tadi.

• **Singapur:** Ingliz tili va mahalliy tillar (xususan, mandarin) o'rtasidagi muvozanatli ta'lim tizimi direktorlarning til ko'nikmalariga katta e'tibor beradi.

• **Finlandiya:** Ikki tilli ta'lim muhiti direktorlarning professional rivojlanishiga qaratilgan maxsus dasturlar bilan qo'llab-quvvatlanadi.

O'zbekiston sharoitlarida ushbu tajribalarni qo'llashda quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

• Mahalliy tillar (o'zbek va qisman qoraqalpoq tillari) va chet tillari (ingliz, rus) o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash.

• Resurslar va infratuzilmaning cheklanganligi.

• Direktorlarning ish yuki va vaqt cheklovlari.[4]

Muhokama

Tadqiqotda direktorlarning ikki tillik ko'nikmalarini shakllantirishda duch kelinadigan asosiy muammolar muhokama qilinadi:

1. **Resurslar yetishmasligi:** Ko'pgina MTTlarda zamonaviy o'quv materiallari va texnologiyalar mavjud emas.

2. **Motivatsiya muammolari:** Direktorlarning til o'rganishga vaqti yoki motivatsiyasi yetishmasligi.

3. **Metodik qo'llab-quvvatlashning kamligi:** Maxsus ta'lim dasturlari va trenerlar soni cheklangan.

4. **Madaniy va ijtimoiy to'siqlar:** Ba'zi direktorlar chet tillarini o'rganishni "keraksiz" deb hisoblashi mumkin.

Shu bilan birga, muvaffaqiyatli tajribalar ham tahlil qilinadi. Masalan, Toshkent shahridagi ba'zi xususiy MTTlar direktorlar uchun ingliz tili kurslarini muvaffaqiyatli joriy etgan. Xalqaro tashkilotlar (masalan, British Council) tomonidan tashkil etilgan treninglar ham ijobiy natijalar bermoqda.[5]

Xulosa va takliflar

MTT direktorlarida ikki tillik ko'nikmalarni shakllantirish ta'lim sifatini oshirish, global integratsiyani ta'minlash va bolalarga sifatli ta'lim berishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi takliflar beriladi:

1. **Davlat dasturlari:** Ikki tillik ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus davlat dasturlari ishlab chiqish va moliyalashtirish.
 2. **Ta'lim kurslari:** Direktorlar uchun doimiy ravishda ikki tillik ta'lim kurslarini tashkil etish, onlayn va oflayn formatlarda.
 3. **Xalqaro hamkorlik:** Xorijiy mamlakatlarning ta'lim tashkilotlari bilan tajriba almashish platformalarini yaratish.
 4. **Metodik qo'llanmalar:** Direktorlar uchun ikki tillik ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha amaliy qo'llanmalar ishlab chiqish.
 5. **Motivatsiya strategiyalari:** Direktorlarni rag'batlantirish uchun moddiy va ma'naviy mukofot tizimlarini joriy etish.
- Ushbu mexanizmlar va takliflar O'zbekiston ta'lim tizimida ikki tillik ta'limni rivojlantirishga xizmat qiladi va MTT direktorlarining professional salohiyatini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters.
2. Cummins, J. (2000). *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
3. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi qonuni, 2020.
4. UNESCO (2023). *Global Education Monitoring Report: Education for All*.
5. OECD (2022). *Education at a Glance: Bilingual Education Trends*.
6. British Council (2021). *English Language Teaching in Uzbekistan: Challenges and Opportunities*.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2030 yilgacha ta'limni rivojlantirish strategiyasi, 2019.